

ПРАКТИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА В ПРОФЕСИОНАЛНАТА ПОДГОТОВКА НА СТУДЕНТИТЕ ПО ПЕДАГОГИКА

доц. д-р Златина Димитрова
Бургаски свободен университет

***Резюме.** Във фокуса на изследването стои въпросът за практическата подготовка на студентите, които си обучават в педагогически специалности, разгледан в контекста на модернизацията на образованието и все по-голямата необходимост на образователните институции от квалифицирани кадри. Статията представя резултатите от анкетно проучване, проведено сред студенти от Бургаския свободен университет. Въпросите са свързани с мотивацията за избор на учителската професия от страна на бъдещите педагози, предизвикателствата по време на он-лайн обучението и тяхната удовлетвореност от професионално-практическата подготовка, която получават в университета. Анализът на събраните данни води до заключението, че практическото обучение в училища и детски градини е добре да започва още от първия семестър на първи курс и да се увеличава прогресивно с всяка следваща година. Това ще позволи на бъдещите учители своевременно да се ориентират в някои образователни противоречия и да търсят подходящи теоретично-практически варианти за тяхното преодоляване.*

***Ключови думи:** професионално-практическо обучение, студенти, бъдещи учители, професионално обучение, анкетно проучване*

PRACTICAL DIMENSIONS AND CHALLENGES IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF PEDAGOGY STUDENTS

Assoc. Prof. Zlatina Dimitrova, PhD
Burgas Free University

***Abstract.** The study focuses on the practical training of students pursuing pedagogical specialties, examined in the context of educational modernization and the growing need for qualified personnel in educational institutions. The article presents the results of a survey conducted among students from the Burgas Free University. The questions address the motivation of future educators to choose the teaching profession, the challenges encountered during online learning, and their satisfaction with the professional and practical training provided by the university. The analysis of the collected data concludes that practical training in schools and kindergartens should ideally begin as early as the first semester of the first year and progressively increase each subsequent year. This approach would enable future teachers to promptly identify educational contradictions and seek suitable theoretical and practical solutions to overcome them.*

***Keywords:** professional and practical training, students, future teachers, professional education, survey.*

Въведение

Съвременното общество поставя нови и все по-високи изисквания по отношение на подготовката на бъдещите педагогически кадри. Това проправя нов задължителен път на модернизация, който трябва да изминат висшите училища у нас. Той е предопределен от динамичните промени в областта на технологиите и икономиката, които диктуват и потребностите на пазара на труда. Процесите на усъвършестване се налагат и под влияние на променената хуманистична парадигма за личностно развитие в глобалния свят.

Професионално-практическото обучение е важен компонент от цялостната подготовка на студентите от педагогическите специалности. Наред с уменията за планиране, организиране и управление на учебно-възпитателния процес в различните образователни институции – детски градини и училища, те трябва да притежават и богат набор от компетенции, които гарантират тяхната готовност за работа в динамично променящото се общество. Сред тях са адаптивност, гъвкавост и критично мислене, което им позволява да анализират и оценяват основните характеристики на образователната среда и нейните проблеми, да предвиждат начини за тяхното решаване, да създават най-благоприятни условия за адаптиране и развитие на личността на детето в съответствие с неговите потребности, интереси и характеристики.

На фона на тези иновативни образователни тенденции университетите, които подготвят бъдещите учители, трябва да се справят с редица трудности, продиктувани от новата реалност в постпандемичната епоха. Заради наложените мерки за противодействие на разпространението на коронавирусната инфекция в продължение на две години обучението се осъществяваше от разстояние в електронна среда. Това ограничи възможностите за педагогическа практика на студентите в детски градини и училища. Така упражненията по дисциплините „Хоспитиране“, „Текуща педагогическа практика“ и „Стажантска педагогическа практика“, които изискват трансформация на теоретичните знания в професионално-практически умения от страна на студентите, също трябваше да бъдат адаптирани за провеждане в онлайн режим.

В същото време заради големия брой боледуващи учители много студенти, макар и недипломирани, влязоха в класните стаи като заместващи педагози. Така, подпомагайки образователната система в този критичен момент, те получиха възможност да надградят своите теоретични компетентности в реална среда. За някои от студентите тази временна мярка се оказа шанс за професионално развитие, тъй като успяха да започнат работа на постоянно учителско място.

Извънредната ситуация доведе и до други положителни промени, като разработване и спешно внедряване на нови методи и форми на обучение в дигитална среда, развитие на нови програми, ускоряване на дигиталната трансформация, което от друга страна е свързано с нови, по-високи изисквания към преподавателите. Освен това преходът към дистанционно обучение повиши достъпността на висшето образование и предостави повече възможности за студентите в неравностойно социално положение (живеещи в малки градове, работещи, финансово ограничени, съмняващи се и отказващи висше образование поради възраст, семейно положение или несигурност за бъдещето).

Представените обществени очаквания и значимост на практическата подготовка на бъдещите учители определя актуалността на темата на настоящата разработка. Статията разглежда проблеми, свързани със състоянието и качеството на професионално-практическото обучение на студентите. Целта е да се установят и анализират тенденциите в тази посока, въз основа на които да се формират препоръки за въвеждане на иновативни решения.

Методология

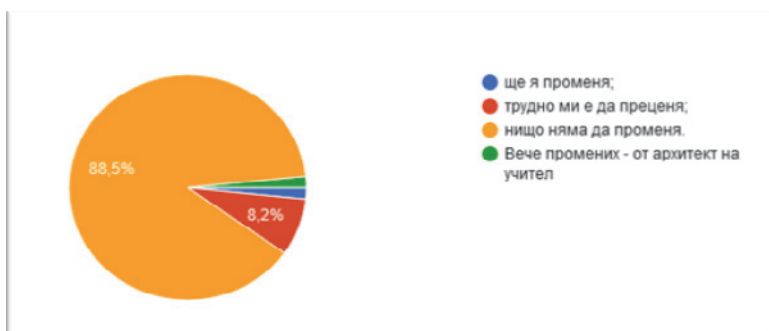
Изследването се базира на анкетно проучване, реализирано чрез облачното приложение Google Forms. Обект на емпиричното изследване са 86 студенти от специалностите „Предучилищна и начална училищна педагогика“ и „Начална училищна педагогика и чужд език“ в програми на образователно-квалификационна степен „бакалавър“ и „магистър“ при Бургаския свободен университет. По-голяма част от тях са участвали в обучение от разстояние в електронна среда заради наложените рестрикции по време на пандемията от COVID-19. Участието в анкетата е доброволно и анонимно от страна на студентите, а предложените въпроси са три вида: закрити, открити и комбинирани. Те са свързани с мотивацията на студентите да изберат учителската професия, предизвикателствата, с които са се сблъскали по време на онлайн обучението, и тяхната удовлетвореност от професионално-практическата подготовка, която получават в университета.

Резултати

Според редица изследователи осъзнатият и мотивиран избор на професия има пряко отношение към професионално-педагогическата подготовка на бъдещите учители. (Ekinci 2017; Wang et al 2021). Затова проучването търси отговор на въпросите защо студентите избират педагогическа специалност, как си представят съвременния учител и какви професионално-личностни качества трябва да притежава той.

Представителната извадка затвърждава тенденцията за феминизиране на професията, тъй всички участници в анкетата са жени. Преобладаваща част от тях – близо 67%, са на възраст между 30 и 40 г., другите 21,7% са от 40 до 50-годишни, а 3,3% – над 50 г., което предполага, че по-голяма част от анкетираните са записали специалността напълно осъзнато с амбицията за професионално развитие.

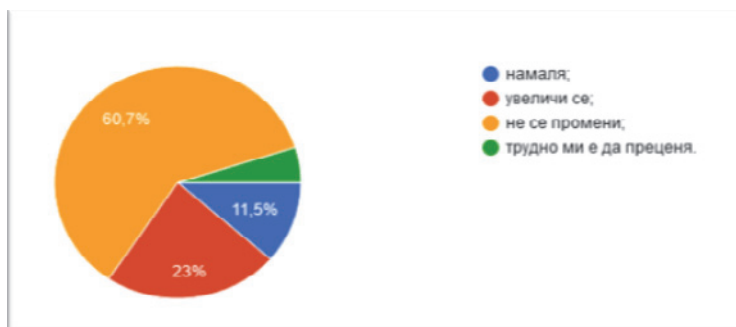
Това се потвърждава и от отговорите на въпроса „Защо избрахте да изучавате педагогическа специалност?“. Ето някои от тях: „Защото учителството извира от душата ми. То е неугасим пламък, който иска да излезе извън пределите на съзнанието ми. Учителството е призвание, не само любов към децата. Да си учител означава постоянно да усъвършенстваш себе си, за да си в полза на децата.“, „Искам да работя с деца. Няма по-красиво нещо от детския свят – невинен, чист, искрен, изпълващ те с много приятни емоции“, „Искам да съпоставя възпитанието, което давам на децата ми, с това, което се изисква от специалиста педагог. Искам правилно да съвместявам лесовъдската професия с обучението на хората към любов и защита на гората. Искам професионално да се занимавам с деца и възрастни в моята професия“.

Фигура №1. Ако имате реална възможност да промените специалността си, бихте ли го направили?

95% от анкетиранияте студенти са категорични, че изборът на специалност, който са направили, е правилен, а едва 5% изпитват съмнения. Само 1,7% от участниците в допитването твърдят, че ако имат възможност, биха променили образователната програма.

Въпреки драстичните промени в образователния процес заради въведените противоепидемични рестрикции, се оказва, че онлайн обучението не оказва влияние върху мотивацията за учене на студентите. Това признават близо 61 на сто от студентите, избрали да споделят мнение в анкетата. 23% от анкетиранияте твърдят, че мотивацията им за обучение дори се е увеличила. Само 11,5% от всички 86 участници признават, че усещат спад в желанието си да трупат знания в областта на педагогическата наука.

Фигура №2. Как повлия на Вашата образователна мотивация онлайн обучението?

Данните кореспондират със засиления интерес към обучението в педагогически специалности (предимно в областта на предучилищната и началната училищна педагогика), който се наблюдава у нас през последните години. Това също обяснява високото равнище на мотивация на студентите при постъпване в университета и при овладяване на теоретичните знания в етапа на академичното им обучение. Отличната теоретична основа на младите учители е първата стъпка към тяхното кариерно развитие и професионално усъвършенстване.

Лаптоп (88,3%) и смартфон (56,7%) са основните дигитални устройства, които използват студентите по време на онлайн обучението. Невъзможност да се включат в някои от лекциите и упражненията (57,7%), бавен интернет (34,6%) и лоша обратна връзка (19,2%) са основните трудности, с които е трябвало да се справят в процеса на обучение бъдещите педагози.

С високите очаквания на обществото към учителската професия хармонизира мнението на студентите по отношение на изискванията към съвременния учител. За да отговори на изискванията на новото време, наред с най-важната задача – да обучава и да дава знания, от педагога се изисква непрекъснато да усъвършенства своите знания и умения (88,3%), да е изключително търпелив (71,7%), човечен (70%), адаптивен (66,7%) и комуникативен (65%).

Добрият учител дарява децата със способността да опознават света и да се развиват. Учи ги да възприемат, обработват и прилагат получената информация. Това обаче може да постигне само учител, който притежава следните качества: любов към децата и към професията, търпение, чувство за справедливост, интелигентност. Сред професионалните качества, които са задължителни за съвременния педагог, студентите открояват „комуникативност и способност да намери подход към всеки ученик“.

Според Я. Мерджанова съществува необходимост да бъде преосмислен и реструктуриран цялостният комплекс от ключови компетентности, на които трябва да бъде носител учителят на нашето време. Тя разширява обхвата на традиционно приетите компетентности, на които е носител учителя, като добавя такива като: експертно-консултантска; медиаторно-модераторна; социо-културна; аксиологическо-възпитаваща; трансверсална и мултисензорна компетентности. (Мерджанова 2010, с. 250).

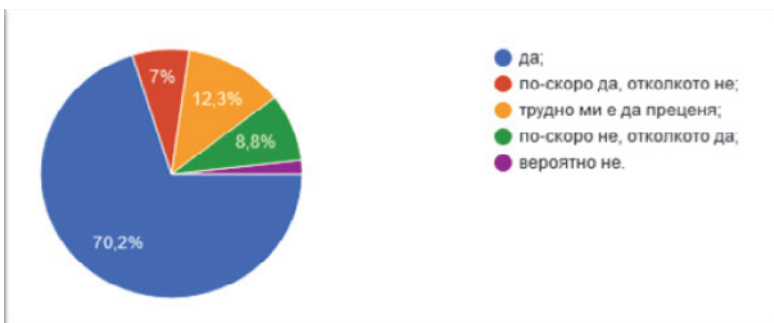
Ролята на практическата подготовка на студентите за тяхната бъдеща професионална реализация е безспорна. Нейното положително въздействие се усеща още по време на упражненията по хоспитиране. Заради противопандемичните ограничения в продължение на две години в базовите детски градини и училища студенти не бяха допускани. В този период те наблюдаваха педагогически ситуации от разстояние в пряка онлайн връзка или видео уроци, заснети с любезното съдействие на базовите учители, които след това анализираха.

Демонстрираните оригинален подход към учебното съдържание и педагогическо майсторство от страна на педагозите също провокират професионалния интерес на студентите. Така те развиват умения за откриване на алтернативни решения на конкретни казуси, за разработване на учебна документация и дидактични материали; за подбор и прилагане на подходящи методи и техники на обучение в зависимост от целите на конкретната педагогическа ситуация и особеностите на съответната група обучаеми.

Първият пряк контакт на студентите с децата и учениците в реална учебна среда се реализира по време на текущата и стажантската педагогически практики. Тогава бъдещите учители получават възможност да наблюдават от близо работата на педагога наставник и под негово менторство да осъществят своите първи педагогически опити. Оказва се, че немалка част от кандидат-висшистите се възползват и от осигурената възможност за участие в националния проект „Студентски практики“.

76,7% от анкетиранияте студенти признават, че са удовлетворени от начина, по който преминава тяхната практика, а едва около 10% дават отговори „вероятно не“ и „по-скоро не, отколкото да“.

Голям брой деца в групата, недостатъчно умения за работа с родители, неувереност, липса на указания от страна на учителя наставник, недобра техническа подготовка за работа с интерактивна дъска са сред посочените трудности, с които се сблъскват студентите по време на стажа. По-голяма част от тях обаче – около 80 на сто, споделят, че не са срещнали трудности нито в часовете, нито извън тях. За сметка на това студентите признават, че са търсили съвет от колега как да установят дисциплина в класната стая (около 45%) и как да помогнат на „трудни деца/ученици“ (над 48%).

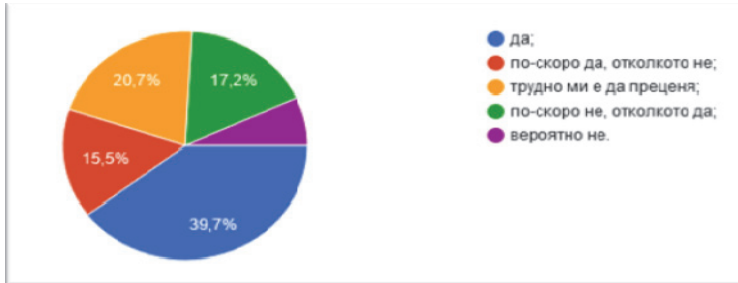

Фигура №3. Удовлетворени ли сте от начина, по който премина Вашата стажантска практика?

Дискусия

За да се отговори на очакванията на децата на XXI век постоянно се търсят нови, различни измерения в отношенията „учител – ученик“ в интерактивна образователна среда. Освен това самата иновация в съвременното училище често пъти е свързана с интерактивно обучение, което застъпено в детайли в теоретичното обучение на студентите. М. Алексиева определя тази обучителна форма „като част от личностно-ориентирания образователен процес, в който в синергично цяло се съчетават дейности, насочени от една страна към ефективен подбор и адаптиране на учебно съдържание (какво да се учи?) спрямо познавателните способности и интереси на учениците, и от друга страна – познаване и прилагане на подходи, практики и технологии (как да се учи), които мотивират и стимулират познавателната активност на обучаемите, нуждата им от изява и поддържане на относително постоянно ниво на академични резултати“ (Алексиева 2019, с. 104 – 105).

Ето защо емпиричното изследване провокира иноваторския дух на студентите, а данните показват, че около 55% от участниците в допитването успяват да приложат интерактивни методи на обучение в рамките на педагогическата си практика. Мисловна карта, мозъчна атака, работа по станции, ролеви игри, обръната класна стая са само част от методите, които успешно прилагат студентите. В своята работа те умело включват интерактивна дъска и под, 3D принтер, таблет за изпълнение на онлайн работен лист, различни дигитални приложения и др. Може би затова близо 60 на сто от студентите са на мнение, че строгите методически изисквания възпрепятстват инициативността на учителя и лишават неговите уроци от индивидуалност.

Фигура №4. Успяхте ли да приложите иновативни методи в обучението?

В края на стажантската практика бъдещите учители дават отговор на въпроса „С какви трудности се сблъскват учителите в своята работа?“. Проблемно поведение на деца и ученици, неуважение и проблемно поведение от страна на родители, административна работа без пряка връзка с учебната дейност са основните трудности, които открояват студентите. От следващия въпрос става ясно, че благодарение на стажа близо 52 на сто от стажант-учителите успяват да променят отношението си към учителската професия в положителна посока.

Студентите са на мнение, че практическото обучение трябва да започне още от първия семестър на първи курс и с всеки следващ часовете за директно общуване с децата, учениците и техните учители да се увеличават. Във връзка с въпроса как да се организира и провежда ППП, за да е по-ефективна, близо половината студентите споделят, че трябва да е с по-голяма продължителност. При повече часове в реална учебна среда те ще могат да преодолеят притеснението си, преподавателските им умения ще се подобрят, ще се научат да разпределят правилно времето в урока/ педа-

гогическата ситуация, ще отработят планирането на сравнително малко или много задачи, ще се справят с неумението да съчетават есобствената дейност с осигуряване на активността на учениците, ще детайлизират представата си за равнището на техните предварителни знания и умения.

Заклучение

Представените мнения и препоръки от страна на студентите са отправна точка за оптимизиране на процеса на тяхната професионално-практическа педагогическа подготовка. Получените резултати от емпиричното изследване насочват към следните изводи:

1. Усилията на преподавателите и студентите, насочени към изграждане на професионалната квалификация на учителя (детски и начален), дават резултат. По-голямата част от анкетираните признават, че се чувстват достатъчно подготвени и имат готовност и желание да се реализират в професията.

2. Часовете за практическо обучение в училища и детски градини трябва да се въведат още от първия семестър на първи курс и с всяка следваща година да се увеличават. Това позволява на бъдещите учители своевременно да се ориентират в някои образователни противоречия и да търсят подходящи теоретично-практически варианти за тяхното преодоляване. При редовно реализиране на учебни задачи с децата и учениците студентите ще започнат да овладяват разнообразни форми на ефективно педагогическо взаимодействие и педагогическо мислене.

3. Известно е, че децата със синдром на хиперактивност и дефицит на вниманието се увеличават, а образователните проблеми с тях все още остават непопулярни. Във връзка с това възниква и необходимостта от допълване на професионално-практическата подготовка на студентите. За да придобият умения за работа с тези деца, на бъдещите учители са необходими теоретични познания и непосредствена работа, чрез които да обогатят своя професионален опит.

4. Работата с родителите все още остава встрани от професионално-практическата подготовка на студентите. Така те не придобиват съществени умения за общуване с членовете на семействата по образователни проблеми.

ЛИТЕРАТУРА

1. **АЛЕКСИЕВА, М.** 2019. *Съвременни проекции на началната училищна педагогика*. Бургас: Екип РА, ISBN 978-619-7126-31-0.
2. **МЕРДЖАНОВА, Я.** 2010. Трансформация на ключовите компетентности на съвременния учител в контекста на социалното взаимодействие. *Стратегии на образователната и научната политика*, 18 (3), София. Издателство „Аз Буки”, ISSN 1310-0270.
3. **EKINCI, N.** 2017. Pre-service teachers' motivational factors affecting their teaching profession and field choices. [Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği ve alan seçiminde etkili olan motivasyonel etkenler] *Elementary Education Online*. 16(2). P. 394-405. doi:10.17051/ilkonline.2017.304706.
4. **WANG, W.** et al. 2021. Teaching as a career choice: The motivations and expectations of students at one Scottish university. *Educational Studies*. doi:10.1080/03055698.2021.1921703.

Информация за автора

Име с научна степен и длъжност на автора: доц. д-р Златина Димитрова

Персонален изследователски номер: WoS Researcher ID: JCO-7642-2023

ORCID iD: 0000-0002-6998-8745

Образователна институция/Институт: Бургаски свободен университет

Контакти: zl.dimitrova@bfu.bg